

MARDİN'DE TOPLUM, İNANÇ VE EFSANELER

Misak-ı Milli Sınırları - Güneydoğu Anadolu

YER: MARDİN

KONU: TOPLUM VE İNANÇ ŞEKİLLERİ

Yazımın bu kısmında Mardin'in sosyal ve inançsal yapısı ile ilgili daha geniş bilgi vermek istiyorum... bu sebeple öncelikle Mardin halkının büyük çoğunluğunu oluşturan Süryaniler'in toplumsal yapılarına ve inanç şekillerine göz atacağız... epey bir üniversite profesörü gibi oldum değil mi? :) Süryanilerin kökeni ve nereden geldikleri hakkında üç farklı görüş var... ben ikisinden bahsedeceğim... biri Aramiler'den geldiğini, diğeri de Asurlular'dan geldiğini savunuyor görüşlerin... kökenlerinin Aramiler'den geldiği görüşüne sahip kesimin kaynağı Süryani halkının Aramca'ya benzer bir dil konuşuyor olmasıymış... aslında söz konusu her iki halk da aynı halk... biraz kafa karıştırıcı ama şöyle anlatayım: eski Mezopotamya kültürünü taşıyan ve inancı bakımından Hristiyan olan bir toplum Süryaniler... kendi dilleri ve sıkı sıkıya bağlı oldukları bir kültürleri var... bu halk Irak ve İran'da "Asur" diye tanınırken, Suriye ve Türkiye'de "Süryani" adıyla biliniyorlar... hatta Diyarbakır çevresinde kendilerine "Keldani" dendiğini de okumuştum internette bir kaynaktan... Süryani kaynaklarına göre "Süryani" kelimesi özellikle topluluğun Hristiyanlığı benimsemesinden sonra yaygınlık kazanmış ve Hristiyan olan yukarı Mezopotamya halkını belirtiyormuş... "Asurlu" kelimesi ise İsa'dan önceki yukarı Mezopotamya halkı için kullanılmış... başka bir deyişle bu kelime aynı ırkın Hristiyanlığı kabul etmeden önceki adıymış... özellikle Deyrul Zaferan Manastırının kendi rehberinden öğrendiğime göre, aktif olarak ibadetlerini sürdüren, kadın ve erkek ayrı kısımlarda ibadet eden ve dinlerine, geleneklerine ve örflerine çok bağlı yaşayan biraz kapalı bir toplum Süryaniler... sırası gelmişken Deyrul Zaferan Manastırı'ndan devam edelim yazımıza....

manastırın giriş kapısından ilk avlunun görüntüsü...

Kentin 3 kilometre doğusunda yukarı Mezopotamya'ya bakan bu muhteşem manastır, buradaki en sağlam manastırlardan biri... etrafı surlarla çevrili manastırda halen aktif olarak ibadet devam etmekte... İsa'dan sonra beşinci yüzyılda inşa edilen manastır, 1932'ye kadar 640 sene boyunca Süryani Ortodoks patriklerinin ikamet yeri idi... iki

avlulu manastırın içinde Mar Hananyo, Meryem Ana, Mar Petrus kiliseleri, Azizler Evi ve ilk güneş tapınağı bulunmakta... bu ilk güneş tapınağı özellikle heyecan verici ama onunla ilgili ayrıntılı bilgiyi birazdan vereceğim... manastırın iç bahçesinde zafaran çayı ya da Süryani kahvesi içebiliyorsunuz ki çay daha yolda kokusuyla sizi büyülüyor... çay sevmeyenlerin bile bu safran, karanfil, tarçın ve kaçak çay birleşimi çaydan hoşlanacaklarına adım gibi eminim... ayrıca yine kendilerine has bir çeşit hurmalı kurabiyeleri var ki yeme de yanında yat... çok severseniz, bahçenin kafeteryasında çok uygun fiyatlara hediye alabilirsiniz bu içecek ve yiyecekleri... sanırım bu satış da manastır bütçesine epey bir katkı sağlıyordur...

kafeteryadan önceki iç avlu...

Manastır, milattan önce Zerdüşter için Güneş Tapınağı, daha sonra da Romalılarca kale olarak kullanılan bir kompleks üzerine inşa edilmiş... Romalılar bölgeden çekilince Aziz Şleymun bazı azizlerin kemiklerini buraya getirterek kaleyi manastıra çevirmiş... bu nedenle manastır, önceleri Mor Şleymun manastırı olarak biliniyormuş... Mardin ve Kefertüth Metropoliti Aziz Hananyo'nun 793 yılından başlayarak büyük bir tadilat yapmasından sonra manastır onun adıyla anılmış... 15. yüzyıldan sonra manastır etrafında yetişen zafaran (safran) bitkisi sebebiyle "safran manastırı" anlamına gelen Deyrul Zafaran adı verilmiş...

Süryanice duaların yazılı olduğu bloklardan ibadethanenin içi...

Ana avlunun kuzeydoğusunda kalan Meryem Ana Kilisesi manastırın ilk kilisesi olarak kabul ediliyor... gördüğünüz kapıların üzerinde Davut Peygamberin mezmurlarından Süryani dilinde yazılmış mısralar bulunmakta... yine aynı odada yetişkinlere ait sekizgen bir vaftiz kurnası dikkati çekiyor... bu kilise günümüzde de vaftiz törenleri için kullanılıyormuş... hatta biz orada gezerken içeride bir vaftiz töreni başlamıştı ama tabi biz içeri alınmadık...

Deyrul Zafaran manastırı metropolit denen, Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerine başkanlık eden rahipler tarafından yönetiliyor... papazlar evlenip çocuk sahibi olabilirken, rahipler manastırlarda ibadetle yaşamlarını sürdürüyorlar ve her türlü nefsi istekten uzak duruyorlar... Diyarbakırlı sosyolog Mehmet Şimşek'in Süryani toplumu ile ilgili çalışmasından alıntı yaparak size Süryani manastırlarındaki yaşamdan örnekler vermek istiyorum: "Süryani topluluğu din adamları, ruhbanlar (kehnut), kilisenin ruhani hizmetlerini ifa etmeye, vaftiz, kurban, nikah gereklerini yerine getirmeye ve insanları din yoluna davet etmeye yetkili kılınmışlardır. saygınlığı ve otoritesi olan dini liderler, kiliseye üye olanların manevi babasıdır. kilisenin en üs yetkilisi patriktir."

ikinci avludan gökyüzünü izlemeyi unutmayın...

Mehmet Şimşek'in bu konudaki önemli bilgileri ile devam edelim: "Patrikhane dışındaki cemaat üyelerinin yaşadıkları yerler, idari anlamda bölgelere ayrılır. bu bölgelere matranlık adı verilir. matran, patrikten sonra gelen, ruhani ve idari yetkileri bulunan makamdır. matranlık idaresi, piskoposluk birimlerinden oluşur. günümüzde matran (mutran) ifadesi yerine daha çok metropolit ifadesi kullanılır. metropolit kelimesi, Yunanca şehir (mitropolis) idaresinin başındaki kişi anlamına gelir. İslam kaynaklarında matran kelimesine "Hristiyanlar arasındaki davalara bakan kadı" anlamı verilmektedir. Osmanlı yönetimi sırasında, cemaat içi tüm hukuki davalara bakma ve cezayı uygulama yetkisi metropolitlere verilmiştir. Günümüzde, Süryani patriklik merkezine bağlı 27 adet metropolit bulunmaktadır."

Türkiye'de, Midyat, İstanbul, Mardin ve Adıyaman olmak üzere Abraşiye denilen dört metropolitlik merkezi mevcut... patrik seçimleri, mevcut bulunan metropolitler arasından yapılıyor... Süryanilerde patriklik makamı boşalınca, mevcut metropolitlerden oluşan "Kutsal Sinod" kurulu toplanıp patrik seçiyorlar...

Bu yukarıda gördüğünüz mezar 1969 yılında vefat eden Mardin Metropoliti Mar Filoksiniz Hanna Dolapönü'ne ait... metropolitlerin İsa'nın geri döndüğü günde kendisini karşılayacaklarına dair inanç, onların öldüklerinde bir sandalye üzerinde oturur şekilde gömülmelerine sebep oluyormuş... eğer bir metropolit ölürse, diğer metropolitin mezarı açılıyor ve naaş kenara alınarak yeni ölmüş olan onun yerine konuluyor ve öldüğünde bile bekleme nöbetine devam ediyormuş... yani her metropolitin ölümünde sırasıyla bir mezar yeniden açılıyor ve son ölenin yanına gömülerek vazifesine devam etmesi sağlanıyormuş... bu metropolitin mezarını görünce hikayenin doğruluğunu anlıyorsunuz... zira buradaki taşlar diğerlerine göre daha yeni görünüyor...

manastırda bir rahip...

Deyrul Zafaran'da benim en çok ilgimi çeken ve tüylerimi diken diken eden yer kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen ilk Güneş Tapınağı oldu... manastırın ilk avlusunun hemen sağ yanında alt katta bulunan Güneş Tapınağının yapılış tarihinin Mardin'in kuruluşuna kadar indiği tahmin ediliyor...

Doğuya bakan küçük pencereden güneş ışınlarının girmesinden, güneşin kaybolduğu zamana kadar ibadet eden güneşe tapan insanlar, bu pencerenin hemen sağ yanındaki sunakta da insan ya da hayvan kurban ediyorlarmış... giriş kısmı beşik tonoz şeklinde taşlardan yapılmış çatı kısmında hiçbir şekilde harç malzemesi yok... yukarıya doğru "V" şeklinde uzanan taş bloklar her depremde daha da sağlamlaşmış ve şu an hiç bir yapıştırma malzemesi bulunmamasına rağmen üstünde 5000 tonluk bütün manastırı taşıyor... muhteşem bir mimari ve deha değil mi? biz de teknoloji ve uzay çağında ilk depremde yıkılan binalar yapıyoruz elimize sağlık...

tavanı oluşturan düz ve iri taşlar tamamıyla bir geometri dehası olup gerçekten aralarında harç, kum, kireç ve benzeri malzeme kullanılmadan birbirine yaslanmış ve kenetlenmiş durumda yerleştirilmiş...

göz kamaştırıcı ve şaşırtıcı bir mimari...

o döneme bir günlüğüne dönüp nasıl ibadet ettiklerini görmek isterdim...

siz de istemez miydiniz?

Mardin'de birçok dinden insanın birlikte yaşayageldiklerine dair gerçek Mevlüt Dede tarafından ikinci Ulusal Malatya Sempozyumu için hazırlanan, Osmanlı Döneminde Çok Kültürlü Yaşama Bir Örnek: 16. Yüzyılda Mardin'de Sosyal Hayat adlı çalışmada da görülebilir: "Mardin merkezde dokuz adet mahalle bulunmaktadır. Bunlar Kıssis, Babül, Hammara, Kamil, Bimaristan, Yahudiyan, Zeytun, Zakkara, Kölesiye ve Şemsiyye'dir. Yahudiyan mahallesi hariç tüm mahallelerde hem Müslim hem de Gayrimüslimlerin beraber yaşadıkları görülmektedir..... Mardin'de yaşayan farklı bir toplulukta Şemsilerdir. Sahip oldukları inançları ile anılan Şemsiler, Mardin merkezde Şemsiyye mahallesinde yaşamaktadırlar. Bu mahallede Müslümanların sayısı az da olsa vardır. Bu mahallelerden sadece Zeytun ve Zakkara'da müslümanlar sayıca çoğunluktadır." **makalenin tümü için tıklayınız...** 16. yüzyılda hala güneşe tapan Şemsiler adında bir topluluğun var olması da inanılmaz derecede keyif verici, zira o dönemde hoşgörünün ne derece fazla olduğunun kesin bir kanıtı...durum günümüzde de farklı değil... kilisenin hemen yanında bir cami, manastırın alt sokağında bir medrese bulunmakta... şimdi de Mardin'deki camilere ve medreselere göz gezdirelim...

Öncelikle Mardin'deki camilerin en eskisinden ve bence en görkemlisinden bahsedelim... Mardin Ulu Cami ya da Cami-i Kebir...Ulu Cami mahallesinde bulunan bu muhteşem yapının minaresi Artuklu hükümdarı Kudbettin İlgazi zamanında 1176'da inşa edilmiş... camiye ait hanlar ve hamamlar dönemin sultanları ve hükümdarları tarafından hibe edilmiş...her dinin bir arada barış içinde yaşadığı Mardin'de Müslüman mezhepleri arasında da bir dayanışma vardır... şafî, hanefî, hanbelî ve maliki mezheplerinin mensupları burada bir arada ibadetlerini ediyorlar...Hasankeyf'te duyduğum yılan ve akrep tılsımı hikayesinin aynısı Ulu Caminin yıkılan minaresiyle bozulan tılsım hikayesinde de var... akrep ve yılan sokması çok olan Mardin'de ulemalar bir gün bir araya toplanır ve altın bir zincirin üzerine bir tılsım yapıp bunu Ulu caminin iki minaresi arasına asarlar... 1885 yılındaki bir depremle minarenin biri yıkılınca akrep tılsımı işlevini yitirir ama hikayeye göre Mardin'de kimseyi yılan sokmamıştır o zamandan beri... eh toplumda hangi hayvan problem çıkarıyorsa ona göre hikayeler yazılıyor olmalı... bizde de hayvan maganda öyküleri var mesela artık.....)

Ulu Cami ve kubbesi...

Mardin'de o kadar fazla güzel yapı var ki başınız dönüyor... bunlardan biri merkezde bulunan ve çay bahçelerinin hemen yanındaki Şehidiye Medresesi... öncelikle burada üç boyutlu bir sanal tura davet ediyorum sizi... ben orada bulunmuş olmama rağmen bu sanal turda yeniden nefesim kesildi heyecandan ve bu güzellik karşısında ciddi ciddi gözlerim doldu... [buyrun Şehidiye Medresesinde gezelim...](#)

Şehidiye Caminin sonsuzca uzanan Mezopotamya ovasına bakışı...

Mezopotamya'ya karşı keyif çatan cami minarelerinin kenti Mardin... caminin minaresinin de bir aşk öyküsü var... caminin mimarı Mardin'de birçok mimari esere imzasını atmış olan Mimar Lole... mimar Lole bir Müslüman kızına aşık olur... Müslüman olmak ister, içindeki bu aşk ile "öyle bir minare yapacağım ki bu minarenin sanatkarane güzelliğinin eşi benzeri olmayacak..." der... bu aşk ve derun sevda ile Şehidiye Caminin minaresini yapar... yapım sırasında duygularını, sevgisini aşk dolu sanatkar bir yürekle taşlara nakış nakış işler... işte Şehidiye Caminin minaresinin güzelliğindeki sır bu aşktır....

Kutbettin İlgazi annesi adına Sitraziye Camisi ile aynı zamanda inşa edilen Sitti Radviyye ya da Hatuniye Medresesi 12. yüzyıl mimari özelliklerini taşıyor... medreseden daha çok insanların ilgisini caminin içinde Hz. Muhammet'e (s.a.v.) ait olduğu kabul edilen ayak izi çekiyor... gerçekten gönül dostları için inanılmaz bir deneyim... insan bu ayak izine saatlerce bakmak ve her zerresine dokunmak istiyor...

medresenin girişi...

iç avludan gökyüzü keyfi... bunu Mardin'in içinde her yerde rahatlıkla yaşayabilirsiniz...

Bu ayak izinin efsanesini Mardinliler şöyle anlatıyor: çok eskilerde şehir çok sarp bir mekanda konumlandığı için Mardin şehrini kimse teslim alamaz... Mardin birçok kuşatma görür ama konumunun sertliği sebebiyle geçit vermez... Yavuz Sultan Selim Han Mısır seferine giderken Diyarbakır ve Mardin civarlarından geçer... Müslüman olan Mardin halkı kendi gönlüyle şehrin anahtarını Yavuz'un komutanlarına teslim ederler... Sultan Selim, Mardinlilerin bu

davranışını çok takdir eder ve onlara ödöl vermek ister... Sultan, Mekke yolculuğu yaptığı sırada kutsal emanetlerden bir kısmını Mardin emirine bırakır... işte bu ayak izi de o zamanlarda bırakılan kutsal emanetlerin bir parçasıdır... bu kutsal ayak izini görmek insanda bir teslimiyet ve huşu duygusu uyandırıyor ki çok az zaman hissettiğim bu duyguyu bir daha yaşamak için Hatuniye Medresesine bir daha düşüreceğim yolumu nasipse...

Mardin'deki diğer medreselerden biri de 15. yüzyılda Akkoyunlu hükümdarı Cihangir oğlu Kasım Sultan tarafından yaptırılan Kasımiye Medresesi'dir... sultan şehre geldiğinde burayı onarmak için büyük bir özveriyle uğraşır... bu çalışma sonucu kenti taçlandıran ve günümüze kadar mükemmel yapısıyla ayakta durabilen çok amaçlı bu medreseyi yaptırır 1469 yılında...

Aslında Kasımiye Medresesinin hikayesi Kasım Padişah'ın hazin hikayesidir... Kasım Sultan halk tarafından sevilen, merhametli ve adil bir sultanmış... onun halk tarafından bu kadar çok sevilmesini bir efsaneye göre amcası, diğerine göre ağabeyi çok kıskanır... amca olan Uzun Hasan, yeğeninin kendisini öldüreceğinden korkarak Kasım Sultanı öldürür... sevilen bu sultanın başında kız kardeşi Sultan Hanım ağıt yakar, feryat eder, ağlar, başındaki tülbenti kardeşine sarılıp ağladıkça kana bulanır... Sultan Hanım ağlarken başından çıkardığı tülbentini salladıkça, medresenin duvarları kan olur... kız kardeş ağlarken dünya durdukça bu kan lekelerinin bu duvarlarda kalması ve insanlığa ibret olması için Allah'a yalvarır... bu kan lekeleri- ben fark etmedim ama- hala medresenin duvarlarında dururmuş... lekeler yıkama ile de çıkmazmış...

medresenin giriřinden manzara...

medresenin Mezopotamya'ya bakan pencereleri...

medrese avlusu...

Bizim rehber herkesin bildiği efsaneleri anlata dursun, medresenin emektarı olan polis memuru bana iç kısımda olan ve içinde iki tabut bulunan odanın muhteşem ve inanılması zor mimari yapısını anlattı... kubbenin en tepesinde ve ortada duran taş yerinden oynar ya da düşerse- ki bu pek mümkün görünmüyor- bütün medrese çökmüş... bu en tepedeki taş tam bir denge unsuru oluşturacak şekilde bir mimari mucize gibi yerleştirilmiş...

bahsettiğim taş tam ortadaki...

sanırım bunlar da Kasım Sultan ve kız kardeşi Sultan Hanım'ın tabutları...

Efsaneler, farklı inançlar ve her durumda yan yana barış içinde yaşayan çok kültürlü halkıyla Mardin Türkiye illeri içerisinde gönlümde bir numaraya oturuyor... bir kez daha gitmek için sabırsızlanıyorum...